Επιπολιτισμός και ένταξη των παιδιών μεταναστών στις τοπικές κοινωνίες μέσα από την τέχνη και το παιχνίδι

Δρ Μαρία Αθανασέκου
Ιστορικός Τέχνης, m_k_athanasekou@yahoo.com

Ευμορφία Λεβέντη
Ειδική Παιδαγωγός, evi.leventi@yahoo.gr

Η μετανάστευση ανέκαθεν υπήρξε ένα φαινόμενο που προβληματίζει και αποτελεί, συχνά, «μαύρη σελίδα» στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η ζωή του μετανάστη ή του πρόσφυγα είναι φορτισμένη με ποικίλα συναισθήματα όπως φόβο, ελπίδα, απόγνωση, απελπισία, ζωντανές αναμνήσεις αρκετές φορές τραυματικές, και έναν απροσδιόριστο φόβο για το άγνωστο. Τις περισσότερες φορές η ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών στην χώρα υποδοχής κρύβει πολλά εμπόδια είτε αυτά αφορούν ρατσιστικές και ξενοφοβικές αντιλήψεις των γηγενών είτε δυσκολίες των ίδιων των μεταναστών να αποδεχθούν την νέα πραγματικότητα.

Η εκπαίδευση θεωρείται ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η κοινωνική ενσωμάτωση. Σύμφωνα με την UNESCO (1994) τα σχολεία θα πρέπει να φιλοξενούν όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από τη γλώσσα τους, την πνευματική, την κοινωνική, τη φυσική ή άλλη κατάσταση τους. Τα κράτη – μέλη της Ε.Ε είναι υποχρεωμένα να διασφαλίσουν την απαραίτητη υποστήριξη σε αυτά τα άτομα με σεβασμό στο γλωσσικό και πολιτισμικό τους υπόβαθρο και στόχευση τις συγκεκριμένες ανάγκες μια τέτοιας ομάδας.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης (1967), πρόσφυγας είναι κάθε άνθρωπος που βρίσκεται έξω από το κράτος του οποίου είναι πολίτης εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου ότι εκεί θα υποστεί διωγμούς λόγω της φυλής, της θρησκείας ή της εθνικότητάς του, ή ακόμα εξαιτίας της ιδιότητας του μέλους μιας ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας ή των πολιτικών του απόψεων (πολιτικός πρόσφυγας), και επιπλέον τού είναι αδύνατο να εξασφαλίσει προστασία από τη χώρα του, ή, εξαιτίας του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να τεθεί υπό αυτή την προστασία.

Από την περιοχή της θρησκείας έρχεται και η πιο παλιά «οδηγία» ή «διάταξη» σχετικά με τους ξένους. Στο βιβλίο της Εξόδου διαβάζουμε: «Ξένον δεν πρέπει να τον καταπιέζετε, ούτε να τον εκμεταλλεύεστε, γιατί και εσείς ήσασταν κάποτε ξένοι στην Αίγυπτο». Η ίδια η γιορτή του Πάσχα είναι μια γιορτή, εν μέρει αφιερωμένη στο ταξίδι, το πέρασμα, τη διέλευση και στην ιδέα της φιλοξενίας, καθώς τα δρώμενα και οι αλληγορικές νοητικές αναπαραστάσεις που γίνονται καλούν τους πιστούς στην αναβίωση του ταξιδιού διαμέσου της Αιγύπτου βιώνοντας την συνθήκη του ξένου.

Δυστυχώς, η σύγχρονη προσφυγική κρίση έχει μετασχηματίσει πολλές ορθές κοινωνικές παραδοχές ή πρακτικές δημιουργώντας, συχνά, αμηχανία στους ενήλικες ως προς τον τρόπο που θα μπορούσαν να απευθυνθούν και να εξηγήσουν στα παιδιά τι ακριβώς συμβαίνει. Υπάρχει πληθώρα προγραμμάτων με βάση την τέχνη, τα οποία εφαρμόζονται από ειδικούς, κυρίως σε σχέση με το πώς θα μπορούσαν να ξεπεράσουν τα προσφυγόπουλα το τραύμα της μετανάστευσης και της βίας που έχουν υποστεί ή στην οποία έχουν εκτεθεί. Υπάρχουν, επίσης, λιγότερα προγράμματα και πρωτοβουλίες για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επικοινωνηθεί μια εξήγηση στα παιδιά που δέχονται στο σχολείο τους προσφυγόπουλα ή ρωτούν τους μεγάλους τι σημαίνει να είσαι πρόσφυγας και γιατί εγκαταλείπουν τις πατρίδες τους.

Ο επιπολιτισμός είναι μια διαδικασία κοινωνικής, ψυχολογικής και πολιτιστικής αλλαγής που πηγάζει από την εξισορρόπηση δύο πολιτισμών ενώ προσαρμόζεται στην επικρατούσα κουλτούρα της κοινωνίας. Ο επιπολιτισμός είναι μια διαδικασία στην οποία ένα άτομο υιοθετεί, αποκτά και προσαρμόζεται σε ένα νέο πολιτιστικό περιβάλλον. Τα άτομα μιας διαφορετικής κουλτούρας προσπαθούν να ενσωματωθούν στη νέα πιο διαδεδομένη κουλτούρα συμμετέχοντας σε πτυχές του πιο διαδεδομένου πολιτισμού, όπως τις παραδόσεις τους, αλλά διατηρούν τις αρχικές πολιτιστικές τους αξίες και παραδόσεις. Οι επιδράσεις της καλλιέργειας μπορούν να παρατηρηθούν σε πολλαπλά επίπεδα τόσο στους λάτρεις της επικρατούσας κουλτούρας όσο και σε εκείνους που αφομοιώνονται στον πολιτισμό. Σε αυτό το επίπεδο ομάδας, η καλλιέργεια συχνά οδηγεί σε αλλαγές στον πολιτισμό, τις θρησκευτικές πρακτικές, την υγειονομική περίθαλψη και άλλους κοινωνικούς θεσμούς. Υπάρχουν επίσης σημαντικές επιπτώσεις στο φαγητό, τα ρούχα και τη γλώσσα αυτών που έχουν εισαχθεί στον γενικότερο πολιτισμό.

Στο θεωρητικό μοντέλο της κλασικής αφομοίωσης, οι μετανάστες πρέπει να δώσουν, να καλλιεργήσουν τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής τους και να υιοθετήσουν πλήρως τον πολιτισμό του νέου τους περιβάλλοντος. Αντίθετα, η πολιτιστική ολοκλήρωση σημαίνει την ανάληψη του πολιτισμού της νέας χώρας υποδοχής, αλλά εξακολουθεί να εκτιμά ή να διατηρεί πτυχές του πολιτισμού της χώρας καταγωγής κάποιου.

Η ένταξη επιτρέπει στους μετανάστες να υιοθετήσουν μια διπλή πολιτιστική ταυτότητα. Πιθανώς, ωστόσο, παραμένει ο πολιτισμός της χώρας υποδοχής κυρίαρχος και αποτελεί τη βάση για τις κοινότητες που συγκρατούν την κοινωνία.

Η τέχνη είναι ένα πολυμορφικό όχημα που μας οδηγεί πίσω σε εμάς, ένα μέσο έκφρασης, επικοινωνίας και θεραπευτικής βοήθειας. Μέσα από τις πολλές της διαστάσεις αποτελεί τον πιο σταθερό συνοδοιπόρο μας στη ζωή, μια πυξίδα για να βρούμε αισθητική απόλαυση, νόημα, στήριξη, αλλά και τον ίδιο τον εαυτό μας. Η τέχνη αξιοποιείται στην Εικαστική Θεραπεία σε σύζευξη με την Ψυχολογία και αποτελεί τον πλέον μη παρεμβατικό τρόπο θεραπείας και ήπιας ψυχοσυναισθηματικής προσέγγισης, που απευθύνεται σε όλους και τα δώρα της είναι μεγάλα, ειδικά για τα παιδιά

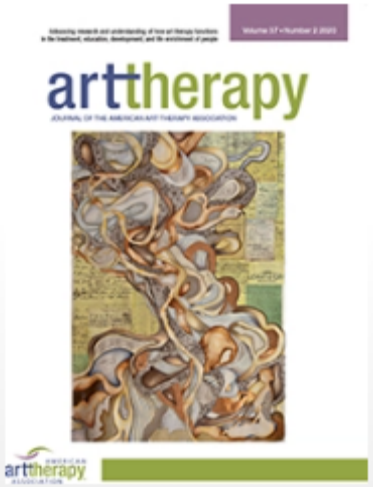

Art Therapy

Αν κάποιος προσπαθήσει να εξετάσει το συσχετισμό τέχνης και εκπαίδευσης μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι η τέχνη λειτουργεί ως ένας αυτόνομος κλάδος, ως ένα εκπαιδευτικό εργαλείο (Μαλαφάντης & Καρέλα, 2012) ή ως ένα θεραπευτικό μέσο.

Παράδειγμα για την παραπάνω άποψη είναι η τέχνη της μουσικής. Οι βάσεις για τη μουσική υπάρχουν ήδη τόσο στους ήχους της ίδιας της φύσης, όσο και στο ρυθμό που δίνουν οι διάφορες λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού (Ψαλτοπούλου, 2015). Συγκεκριμένα, η μουσική συμβάλλει στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των μαθητών με ειδικές ή μη δυσκολίες, όποιο βαθμό αδυναμίας και αν παρουσιάζουν, συμμετέχοντας στον θεραπευτικό, μαθησιακό και ψυχαγωγικό τομέα.

Η μουσική είναι ικανή να εμπνεύσει το άτομο για κίνηση ή για καλλιτεχνική δημιουργία. Ακόμα, η μουσική αποδεικνύεται πολύ ισχυρό μέσο για την προσέγγιση μαθητών με ψυχικές παθήσεις. Σήμερα, αναγνωρίζεται και επιστημονικά πως η μουσικοθεραπεία και η μουσική, όταν χρησιμοποιηθεί με την μορφή παρέμβασης, βοηθάει στην αποβολή των υποσυνείδητων βιωμάτων του μαθητή, στοχεύοντας στη ανάπτυξη αισιόδοξων αισθημάτων για τη ζωή και βοηθώντας τον να ενταχθεί εκ νέου σε κοινωνικές ομάδες συνομηλίκων και στη σχολική κοινότητα

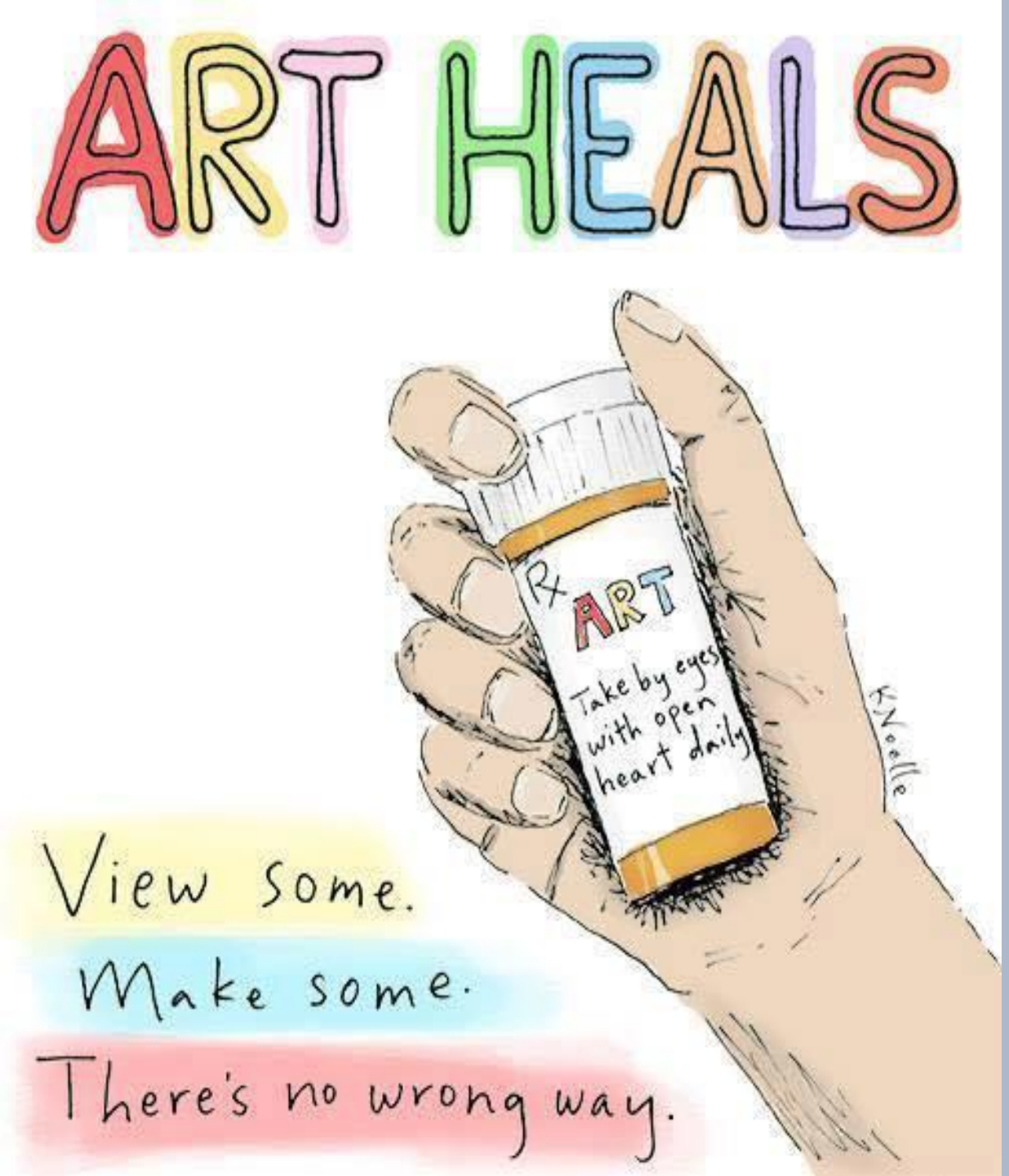

Μέσω της τέχνης και του παιχνιδιού, το παιδί μπορεί να κάνει τα αδύνατα δυνατά. Μπορεί να εκπληρώσει συμβολικά καλές επιθυμίες και κακές παρορμήσεις, χωρίς να φοβάται τις πραγματικές συνέπειες. Μπορεί να μάθει να ελέγχει τον πραγματικό κόσμο, εξερευνώντας με δεξιοτεχνία τα εργαλεία, τα μέσα , τις ιδέες και τα αισθήματα που εκφράζονται κατά τη διαδικασία αυτή.

Το παιδί μπορεί, μέσω της τέχνης, συμβολικά να αποκτήσει πρόσβαση και να αναβιώσει παλαιότερες τραυματικές εμπειρίες, να δοκιμάσει κάποια πράγματα και να εξασκείται στο μέλλον. Μπορεί να μάθει με συμβολικό τρόπο να είναι υπεύθυνο και έτσι να αισθανθεί ικανό να κυριαρχήσει στην πραγματικότητα (Rubin, 1978).

Η τέχνη είναι ένα παντοδύναμο εργαλείο, ένα μέσο έκφρασης, ένα μέσο επικοινωνίας, ένα μέσο θεραπευτικής βοήθειας. Μέσα από την τέχνη το άτομο μπορεί να πειραματιστεί συμβολικά και να εκφράσει ιδέες και συναισθήματα πάνω στο χαρτί που μπορεί τελικά να εκφραστούν και στη ζωή.

Η αναγκαία και βίαιη μετακίνηση πληθυσμών ισούται για το άτομο ως μια παραβίαση της ταυτότητας.

Η συνθήκη αυτή δρα τόσο έντονα στην ανθρώπινη διάσταση με αποτέλεσμα την εκδήλωση ψυχοσωματικών συμπτωμάτων, αποτέλεσμα της συναισθηματικής πίεσης.

Το **ξερίζωμα**, όπως βιώνεται, οδηγεί τις ευάλωτες ομάδες σε αρνητικά συναισθήματα. Ο **χωρισμός** από την οικογένεια, η απομάκρυνση από το οικείο , η δυσκολία προσαρμογής στο νέο περιβάλλον, η νέα γλώσσα και κουλτούρα δημιουργούν δυσκολίες που φέρουν τα παιδιά ενδόμυχα ενισχύοντας την εκδήλωση μετατραυματικού στρες.

Οι τραυματικές εκθέσεις και οι εμπειρίες πολέμων μπορούν να υποστηριχθούν από διεπιστημονική καταρτισμένη ομάδα σε δομές φιλοξενίας, δημιουργώντας πλαίσιο ασφάλειας, φροντίδας, φιλοξενίας και εκπαίδευσης.

Ο εσωτερικός κόσμος των παιδιών αποτελεί ένα ναό που πρέπει να προστατευτεί και να διαφυλαχτεί.

Η παιδική φύση πληγώνεται κατάφορα και καλείται να επεξεργαστεί και να διαχειριστεί δυσκολίες και καταστάσεις, χωρίς να φέρει τα κατάλληλα εργαλεία ή τις στρατηγικές.

Τα παιδιά μπορούν να ανακαλύψουν τον αληθινό εαυτό τους, αποκτώντας αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη όταν μέσα από το μονοπάτι της τέχνης και του παιχνιδιού καταφέρνουν να εκφράσουν τις ανάγκες τους χωρίς τη λεκτική χρήση.

Στο ασφαλές χώρο του παιχνιδιού, οι αυθόρμητες λειτουργίες, τα συναισθήματα από το προσωπικό βίωμα, συμβολοποιούνται δίνοντας την ευκαιρία στο παιδί να έρθει σε επαφή με την ασυνείδητη εικόνα του εαυτού του.

Μοιάζει σαν το παιχνίδι να είναι το μέσο για να οργανωθεί ο ψυχισμός του παιδιού καθώς επιδρά στη κοινωνική, φυσική και ψυχική πλευρά επιφέροντας αρμονία.

Σε όλη τη βιβλιογραφία, υπάρχουν προτάσεις ότι η τέχνη, η μουσική, το δράμα και ο χορός ή η κίνηση στη θεραπεία μπορούν να προσφέρουν ένα ασφαλές μέρος ή «προσωρινό σπίτι», που βοηθά στην αποκατάσταση και ολοκλήρωση. Επιπλέον, όλες οι τεχνικές θεραπείες υποστηρίζουν την αφήγηση, την αφήγηση της ιστορίας κάποιου (ή τμήματα αυτής) και την έκφραση αυτού που πρέπει να εκφραστεί. Εάν ένας μεταφραστής συμπεριληφθεί στη θεραπεία, η θεραπευτική σχέση γίνεται θεραπευτικό τρίγωνο με εμπιστοσύνη που πρέπει να δημιουργηθεί μεταξύ όλων των ατόμων. Η παρουσία ενός μεταφραστή μπορεί, επομένως, μερικές φορές να αποτελεί πρόκληση για τη θεραπευτική διαδικασία. Ωστόσο, όταν είναι επιτυχής, μπορεί να διευκολύνει την ενσωμάτωση θεμάτων / πτυχών του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος με ακόμη περισσότερα από ένα άτομα εμπιστοσύνης.

Ακούγοντας, παίζοντας και τραγουδώντας μουσική από την εμπειρία του σπιτιού μπορεί να βοηθήσει τα άτομα να διατηρήσουν την πολιτιστική και προσωπική τους ατομικότητα.

Η δημιουργία σχεδίων, έργων ζωγραφικής ή γλυπτικής γύρω από τα θέματα των σπιτιών και των περιβαλλόντων από το παρελθόν μπορεί να βοηθήσει τους πρόσφυγες να διατηρήσουν την ταυτότητά τους μέσω της τέχνης, δημιουργώντας ασφαλείς χώρους για το μέλλον.

Σας ευχαριστούμε.